

Η ανακάλυψη της τέταρτης διάστασης της φωτογραφίας ή μια απόπειρα σουρεαλιστικής καταγραφής του κόσμου, των πραγμάτων, των καταστάσεων

παρέμβαση του ΑΝΤΩΝΗ ΚΑΣΙΤΑ*

Φωτογραφίες: ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΣΙΤΑΣ

*Οι αισθήσεις και τα όνειρα στον αλυτρω-
τισμό
είναι ταξίδι τρένου μ' άδεια τα βαγόνια
χαμένη επανάσταση χωρίς σουρεαλισμό
και μια ζωή τσαλακωμένη μες στα χρό-
νια...*

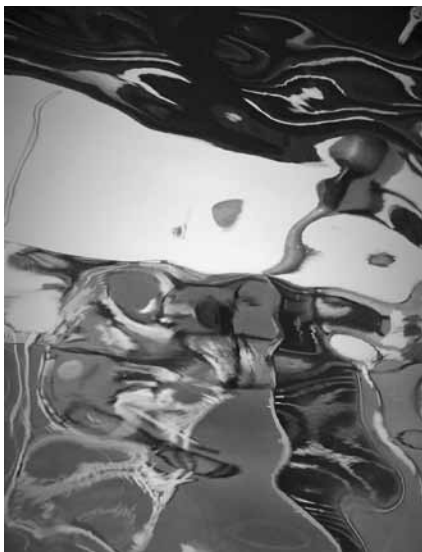
«Η φαντασία δεν είναι μια απλή κατάστα-
ση ή ιδιότητα. Είναι η ίδια η ανθρώπινη
ύπαρξη»

Α. Αϊνστάϊν

Πόσες ζωές «ζει» ένας άνθρωπος ταυτό-
χρονα; Μία; Δύο; Μάλλον τρεις. Η μία εί-
ναι η πραγματική, όπου βιώνει ο καθείς
την καθημερινότητα και η οποία διέπε-

*** Εικονολήπτης-γραφείς
(κάποιου κόκκινου σιρατού)**

ται από νόμους, καταστάσεις, σχέσεις εξουσίας, εργασίας και οικονομίας. Η άλλη; Μήπως είναι η φαντασία του κάθε ανθρώπου; Η φαντασία που παράγει, δημιουργεί και είναι η κινητήριος δύναμη στα εντός και εκτός του; Αυτή που δημιουργεί ενίοτε «άλτες» στην ιστορία; Μια κατάσταση την οποία θα ήθελε να ζει πραγματικά ο καθείς και δεν το καταφέρνει; Και η τρίτη; Μήπως είναι το υποσυνείδητο; Που δεν γνωρίζουμε, δεν αντιλαμβανόμαστε, αλλά καθορίζει απόλυτα όλες τις διεργασίες μας και επενεργεί διαμέσου των αντανακλαστικών μας;

Όπως και να έχει, το θέμα δεν είναι πόσες ζωές θα μπορούσε να βιώσει ο κάθε άνθρωπος, αλλά κατά πόσον έχει αποδεχτεί να ζει ως... *μη φαντασιόπληκτος*. Τι άλλο είναι ο σύγχρονος άνθρωπος παρά ένα άτομο αλλοτριωμένο και χωρίς φαντασία... Θα έσωζε λοιπόν την κατάσταση κάποιος σουρεαλισμός σήμερα; Σήμερα που η τέχνη αρκείται σε μια «selfie» φωτογραφία, η μουσική μετατρέπεται σε θορύβους, η λογοτεχνία σε ρομάντζα νερόβραστα και ο κινηματογράφος σε πολεμικές τέχνες;

Η τέχνη πάντως είναι εδώ και περιμένει το άγγιγμα και το νεύμα των αισθήσεων για να παίξει για άλλη μια φορά τον ιστορικό της ρόλο και να απελευθερώσει όνειρα. Η τεράστια εξέλιξη

της τεχνολογίας άλλωστε δίνει πολλά εργαλεία στα χέρια του κάθε ανθρώπου για να γίνει δημιουργός ο ίδιος. Αρκεί κανείς να κοιτάξει λίγο προς τα μέσα του, εκεί όπου κατοικοεδρεύει κάποιος «άλλος», έτοιμος να ανοίξει τα φτερά της φαντασίας του. Η τέχνη είναι εδώ και η φωτογραφία είναι εδώ.

Α' Εν αρχή ην ο λόγος

Ποιος λόγος; Ο λόγος του θεού; Ο λογάριθμος; Τα λόγια της πλώρης; Τα λόγια του αέρα; Ο επαναστατικός λόγος; Ο ποιητικός; Οι δύο λόγοι: γραπτός και προφορικός; Ο διά-λόγος; Η λογική; Τα δέκα μέρη του λόγου; Και πότε επιτέλους θα γίνει η περιβόητη λογο-θεραπεία μας; Και... για ποιο λόγο; Μήπως επειδή *υπάρχει λόγος*;

Όταν οι λέξεις απουσιάζουν
«Όταν οι λέξεις απουσιάζουν, αυτός ήταν ο τίτλος ενός τριήμερου συνεδρίου αφιερωμένου στον εορτασμό και στην ανάλυση της ανάπτυξης της πρακτικής τής φωτογραφίας κατά την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Με αυτήν την έκφραση οι διοργανωτές επανέρχονταν στις πολυάριθμες δηλώσεις των διαφόρων καλλιτεχνών, διανοουμένων και προπαγανδιστών της περιόδου αυτής στη Γερμανία για τους οποίους το βλέμμα επρόκειτο πολύ σύντομα να κάνει το λόγο να εκλείψει. Mas έρχεται στο νου ο Moholy-Nagy, που δήλωνε: “Στο μέλλον αναλαμβάντος δεν θα είναι όποιος δεν θα ξέρει να διαβάσει, αλλά όποιος δεν θα ξέρει να φωτογραφίζει”, αλλά και ο Johannes Molzahn που δήλωνε: “Η φωτογραφική εικόνα θα είναι ένα από τα πιο αποτελεσματικά μέσα ενάντια στον διανοουμενισμό, στη μηχανοποίηση του πνεύματος. Ξέχνα το διάβασμα! Κοίταζε! Αυτό θα είναι το έμβλημα της εκπαίδευσης. Ξέχνα το διάβασμα! Κοίταζε! Αυτή θα είναι η βασική γραμμή συμπεριφοράς του τύπου”».

(Διαβάζω, τεύχ. 271, 2-10-1991)

Ο λόγος είναι «ανακάλυψη» της ίδιας της ζωής και όρος για την εξέλιξή της. Θα υπήρχε συνείδηση χωρίς λόγο; Και η

σκέψη δεν είναι λόγος; Άναρχος (;) μεν, υπαρκτός (;) δε. Και τι είναι οι συνειρμοί;

Η φωτογραφία ως τέχνη, σε όποια κατηγορία και αν εμπήττει (φωτορεπορτάζ, αναμνηστική, καλλιτεχνική, επιστημονική κ.λπ.), έρχεται να σημαδέψει ακριβώς μέσα στα κέντρα του παρασυμπαθητικού συστήματος του ανθρώπου για να παράξει συναίσθημα.

1) Τι είναι αντικειμενική πραγματικότητα; Και πώς ορίζεται; Καταγράφεται; Τι είναι αλήθεια; Δεν είναι χρέος του καθενός να την ανακαλύψει; Και, αν διαφωνούμε και αν «σκοτωνόμαστε» συναμετάξυ μας, δεν είναι γιατί κάποιος σωστός και ειδικός «κατέχει» την επαναστατική αλήθεια – αυτή έχει ανακαλυφθεί αιώνες τώρα και την επεξεργάστηκαν όλοι οι σοφοί του κόσμου. Ανακαλύφτηκε, συστηματικά μάλιστα, και ο επιστημονικός τρόπος καταγραφής αυτής της αλήθειας. Σκοτωνόμαστε γιατί ο καθείς από «όλους» μας «γνωρίζει» στο έπακρον τον «καλύτερο» δρόμο για να φτάσουμε σε αυτή την αλήθεια, που είναι *νομοτέλεια*.

Υπάρχει όμως και εδώ μια ανακολουθία: ένα *αντικείμενο συγκεκριμένο* το βλέπει ο καθένας με τον δικό του *υποκειμενικό τρόπο*. Πόσο δε μάλλον όταν έχουμε να κάνουμε με ιδέες.

Αν δεν συνέβαινε αυτό, πώς θα απέρρεαν οι αντιθέσεις και οι αντιφάσεις που προάγουν τη διαλεκτική; Και ακόμη πως θα συντίθετο η ζωή χωρίς αυτήν καθ'εαυτήν τη γοητεία της διαφορετικότητας;

Αν φωτογραφία σημαίνει σύλληψη μίας στιγμής την οποία την κρατάμε για πάντα, ας αναλογιστούμε την τεράστια διαλεκτική αντίφαση που περιέχει αυτή η σκέψη. Η ύλη δεν μένει ποτέ ακίνητη, τα πάντα κινούνται, αλλάζουν μορφή και υπόκεινται στους νόμους της αιώνιας κίνησης, μαζί με τη δίδυμη αδερφούλα της, την ενέργεια. *ΠΡΩΤΗ παραδοξολογία...*

Και ο λόγος δεν αναζητά την έκφραση μέσω των διάφορων-διαφορετικών εκφραστικών μέσων; Και η προπαγάνδα; (Επικοινωνία το λέμε σήμερα.) Πόσους σκοπούς εξυπηρετεί ειδικά μέσω της φωτογραφίας;

Αν υποθέσουμε ότι είναι δυνατόν να φωτογραφηθούν επακριβώς όλες οι διαδρομές του νου κάθε ανθρώπου, πώς θα μπορούσε να φωτογραφηθεί η λέξη έρωτας ή η λέξη αμφισβήτηση και οι τεράστιες συγκρούσεις του ατόμου μέσω αυτών των εννοιών, που συνθέτουν την ίδια την ύπαρξη και την εξέλιξη της ζωής; Αλλά και με ποιο δικαίωμα να φωτογραφηθούν;

Από πού παράγεται η λέξη αισθητική; Η φύση διαμόρφωσε τις αισθήσεις μας για να μπορέσουμε να επιβιώσουμε κατά πρώτον και να κατανοήσουμε την ίδια την ανάγκη της ύπαρξής και της λειτουργίας της, επειδή: *υπάρχει λόγος*. Για να μπορούμε να *ρίχνουμε το βλέμμα μας πάνω* στο γυμνό κορμί της «Σοφίας», αν είμαστε φίλοι της, εννοείται.

2) Όσο βασική και αν είναι η όραση ως αίσθηση, δεν παύει να είναι μία από τις πέντε, έξι, επτά αισθήσεις μέσω των οποίων επικοινωνεί το όλον μίας ύπαρξης με το περιβάλλον του και με τον άλλον. Και, αν η φωτογραφία ήρθε για να υποκαταστήσει το λόγο, σε ποιους δρόμους οδηγούμαστε; Και οι τυφλοί τι θα απογίνουν; Και γιατί να μην υποκαταστήσει και τον ήχο; Να βλέπουμε κάποιον να παίζει πιάνο σε μια φωτογραφία και να φανταζόμαστε τους ήχους του Μπαχ; Ακόμη και την αφή; Να

Το γυμνό κορμί της «Σοφίας» σε σελοφάν

βλέπουμε μια πορνό φωτογραφία και να φανταζόμαστε ότι κάνουμε σεξ. Ή μήπως αρκεί να δούμε την εικόνα ενός φαγητού για να χορτάσουμε;

Και όμως η ακοή είναι η πιο επικοινωνιακή αίσθηση. Μέσω της ακοής αναπτύσσεται ο λόγος, ο προφορικός κατ' αρχάς.

3) Η χρήση της φωτογραφίας και η κατάχρησή της από την εξουσία. Με την κατάχρηση μήπως βαδίζουμε σε ένα οργουελικό 1984 και στη δημιουργία ανθρώπων τύπου κ. Σμιθ και Μεγάλου Αρχηγού; Όσο όμως θα υπάρχει εξουσία, θα υπάρχει και αντιεξουσία. Και εδώ δίνεται η μεγάλη μάχη: στις αντιφατικές καταστάσεις που συνθέτουν

μια κοινωνία, όπως και στις έννοιες ανθρωπισμός και απ-ανθρωπισμός. Η χρήση της φωτογραφίας δεν είναι μονοσήμαντη. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί από την εξουσία για τον έλεγχο οιασδήποτε προσωπικής και κοινωνικής δράσης, αλλά μπορεί εξίσου καλά να χρησιμοποιηθεί και από την αντιεξουσία για να καταγγείλει και να ανατρέψει. Όλα είναι καταστάσεις που δημιουργούνται με σκέψεις, άρα με τον λόγο.

Β΄ Διαστάσεις και εργαλεία

Μέσα στο χώρο έχουμε τρεις διαστάσεις: το μήκος, το πλάτος και το ύψος. Αυτές οι τρεις διαστάσεις συνθέτουν και την έννοια του όγκου, το τρισδιάστατο ή 3D.

Στην εικόνα όμως (σε έναν πίνακα ζωγραφικής, σε μια φωτογραφία ή και στην εικόνα του κινηματογράφου) υπαρκτές είναι μόνο οι δύο διαστάσεις, που συνθέτουν την έννοια του χώρου. Η τρίτη διάσταση (του πλάτους, που συνθέτει και την έννοια «χώρος») δημιουργείται από μια *ψευδαίσθηση*. Η τρίτη αυτή *ψεύτικη* διάσταση στην εικόνα ονομάζεται «βάθος πεδίου καθαρότητας». *ΔΕΥΤΕΡΗ παραδοξολογία*: Ενώ το βάθος πεδίου καθαρότητας θεωρητικά είναι μια ψευδαίσθηση, εντούτοις καταφέρνουμε να το δημιουργήσουμε με υπαρκτά εργαλεία, μέτρα και σταθμά. Τα εργαλεία δεν είναι άλλα από τους φακούς, τα μαγικά αυτά σύνεργα του διαβόλου. Ένας φακός αποτελείται από κρύσταλλα και έχει διάφορες διαστάσεις: φωτεινότητα, εστιακή απόσταση, που είναι σχέσεις και μέτρα τα οποία αναλύει η επιστήμη της Φυσικής. Ίδου λοιπόν το μέγα παράδοξο: Με υπαρκτά μέτρα και εργαλεία δημιουργούμε μια ψευδαίσθηση...

Υπάρχει και μια άλλη όμως διάσταση, που έχει άμεση σχέση με το χώρο και δεν είναι άλλη από το χρόνο. Η σχέση χρόνου και χώρου, που ποικίλλει ανάλογα με το χώρο, είναι γνωστή πια ως *τετάρτη διάσταση ή χωροχρόνος*.

Ο χωροχρόνος, ως διάσταση, αν στη Φυσική είναι υπαρκτός (η θεωρία της

σχετικότητας δεν θα είχε αναπτυχθεί αν δεν είχε ανακαλυφθεί αυτή η διάσταση από τον «ποιητή» της Φυσικής), εντούτοις στην καθημερινότητα δεν είναι δυνατόν να κατανοηθεί επακριβώς. Εδώ υπάρχουν ερμηνείες επί ερμηνειών και συζητήσεις επί συζητήσεων: φιλοσοφικές, φυσικές ακόμα και... μεταφυσικές.

Ο «χρόνος» είναι μια διάσταση της φωτογραφίας όπως και ο χώρος. Η φωτογραφία αποτελεί το μόνο μέσο που, έστω και υποθετικά, σταματά τη ροή του χρόνου ή, πιο απλά, «φυλακίζει» ένα απειροελάχιστο του χρόνου.

Ο χρόνος είναι επίσης αναπόσπαστο κομμάτι της φωτογραφίας για όλη τη λειτουργία του φωτογράφου μέχρι την συγκεκριμένη στιγμή του «κλικ». Το άνοιγμα του φωτοφράχτη για ένα απειροελάχιστο του χρόνου δημιουργεί το πάγωμά του και μετά συνεχίζεται η ροή του. Κατόπιν συνεχίζονται όλες εν γένει οι διαδικασίες για την ίδια τη λειτουργία της συγκεκριμένης φωτογραφίας ως υποτιθέμενου έργου τέχνης. Και δεν είναι μόνο οι φυσικές διεργασίες που συντελούνται, αλλά πρωτίστως συντελούνται συναισθηματικές και συγκινησιακές.

Τι να σημαίνει άραγε η σύλληψη αυτού του απειροελάχιστου χρονικού σημείου; Ποιες ανάγκες εξυπηρετεί, τι θα ήθελε να καταδείξει; Να καταγγείλει μήπως; Να απελευθερώσει αισθήματα ή να δημιουργήσει συν-αισθήματα; Τι μπορεί να φανταστεί κανείς με τη σύλληψη μίας στιγμής και πόσο διαρκεί στο χρόνο; Κρατά τη μνήμη ζωντανή; Μήπως φυλακίζοντας μία στιγμή τη μεταφέρουμε εκουσίως ή ακουσίως στην αιωνιότητα; Και τι είναι αιωνιότητα; Κατά τον αδικοχαμένο ποιητή του κινηματογράφου Θόδωρο Αγγελόπουλο: «Η αιωνιότητα είναι το σήμερα και μία μέρα!» Και «ο χρόνος είναι ένα παιδί στην άκρη της θάλασσας που παίζει πεντόβολα!» Ποιητικές αοριστολογίες, θα προσέθετα, χωρίς να υπάρχει καμία διάθεση μείωσης της ποιητικής διάθεσης του σπουδαίου σκηνοθέτη.

Η φωτογραφία είναι η τέχνη που γεννήθηκε μαζί με τη Βιομηχανική Επανά-

σταση –κατ' επέκταση ο κινηματογράφος, το βίντεο, η ψηφιακή εικόνα, η συνέχεια της– και δημιούργησε τεράστιες ρήξεις, τομές, αμφισβητήσεις στην όλη ιστορία της τέχνης και των αισθητικών θεωριών.

Μα και στην ίδια τη σημειολογία του λόγου ήρθε και δημιούργησε τεράστιες ρήξεις και συγκρούσεις. Μία εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις; Μήπως μία εικόνα θα έπρεπε να δημιουργεί χίλιες σκέψεις;

Η φωτογραφία ως μέσο έκφρασης δημιουργείται από κάποια ακριβή εργαλεία, στοιχεία και μεγέθη:

1) Φακός: Ένα αντικειμενικό εργαλείο αποτύπωσης πραγμάτων, τοπίων, προσώπων, καταστάσεων. Η φωτογραφία όμως δεν αποτυπώνει ακριβώς τα αντικείμενα, τα πρόσωπα και τα τοπία μέσω των φακών. Γιατί υπάρχει διαφορετική καταγραφή ενός αντικειμένου μέσω της διαφορετικότητας των φακών και των χρήσεών τους:

α. Εστιακή απόσταση του φακού (φωτογράφιση με τηλεφακό, με νορμάλ, με ευρυγώνιο). Ακόμη και η διαφορετικότητα των κρυστάλλων σε δύο ίδιους φακούς παίζει ρόλο.

β. Φωτεινότητα και διαφραγματική αξία. Το μέγιστο άνοιγμα της διαμέτρου ενός φακού, η φωτεινότητα (f) και το κλείσιμο του διαφράγματος τη δεδομένη στιγμή μιας φωτογράφισης παίζει τεράστιο ρόλο στο αισθητικό αποτέλεσμα.

2) Η ταχύτητα ανοίγματος και κλεισίματος του φωτοφράχτη παίζει επίσης καθοριστικό ρόλο.

3) Φωτισμός, φωτιστικές πηγές, ψυχολογία του φωτισμού, θερμά και ψυχρά χρώματα.

4) Φλου-νετ.

5) Η χρήση διαφορετικού φιλμ και διαφορετικής ευαισθησίας (στην ψηφιακή εικόνα το διαφορετικό ISO). Η διαφορετικότητα και η πολλαπλότητα του format, των αισθητήρων σήμερα.

6) Η γωνία λήψης.

7) Το πόσο μακριά ή κοντά εστιάζουμε (νετάρουμε).

8) Η φωτοχημική επεξεργασία (χρόνος εμφάνισης αρνητικού και θετικού), η επεξεργασία εικόνας στην ψηφιακή εικόνα.

9) Φωτομοντάζ παλιά και photoshop σήμερα...

Φτάνουμε στο σημείο να φωτογραφίσουμε ένα αντικείμενο και μπορούμε να του δώσουμε όποια διάσταση θέλουμε. Άλλη είναι η αντικειμενική και άλλη η υποκειμενική πραγματικότητα;

Το γυμνό κορμί της «Σοφίας», ανάλογα από ποια γωνία λήψης θα το φωτογραφίσουμε, μπορούμε να του δώσουμε όποια διάσταση θέλουμε, καλλιτεχνική φωτογραφία ή πορνό, πραγματικά και μεταφορικά

Το γεγονός λοιπόν είναι η έλλειψη αντικειμενικότητας: το ζητούμενο: αυτοσκοπός η τέχνη; Ή μήπως ανάλυση, επαφή, επικοινωνία, έκφραση του υποκειμενισμού και ρήξη ακόμη και με τον ίδιο μας τον εαυτό;

Γ' Το αντεστραμμένο είδωλο

Αντιθέσεις και αντιφάσεις

Το είδωλο καταγράφεται αντεστραμμένο πάνω σε μία επιφάνεια, όταν το φως που αντανακλά το φωτογραφιζόμενο αντικείμενο διέρχεται από έναν συγκλίνοντα φακό. Αυτό έχει παρατηρηθεί από την πρώτη απόπειρα δημιουργίας μιας εικόνας. Εξού λοιπόν η ρήση: «Όλα ανάποδα τα βλέπει». Αν ο φακός είναι πιστή αντιγραφή του ματιού, τότε όλα

τα βλέπουμε ανάποδα, όπως το αντεστραμμένο τραπέζι της διαλεκτικής που θέλουμε να το επαναφέρουμε στα ίσα του, και αυτό έχει αποδειχτεί πειραματικά. Αντεστραμμένη κατάσταση και η καταγραφή του ειδώλου σε αντίθετα χρώματα. Σε αρνητική καταγραφή της εικόνας. Ποιο είναι το θετικό (positive) και ποιο το αρνητικό (negative) τελικά;

Οι φωτογράφοι έχουν μόνο τρία βασικά χρώματα στη διάθεσή τους, το blue το red και το green, που σε απόλυτα ίσες αναλογίες συνθέτουν το λευκό... Έτσι θέλει το φως... Και άλλα τρία συμπληρωματικά, το magenta το yellow και το cyan, που παράγονται από τα βασικά και συνθέτουν το μαύρο. Βάσει του κύκλου του φυσικού Μάξγουελ. Και μια αρχή της Φυσικής λέει: το κάθε χρώμα απαγορεύει να περάσει μέσα από αυτό ένα άλλο χρώμα που βρίσκεται διαμετρικά αντίθετο από αυτό μέσα στον συγκεκριμένο κύκλο. Τρία μόνο χρώματα (έστω έξι) για να συντελεστεί αυτό που λέγεται φωτοσύνθεση, για να στηθεί η τέχνη της φωτογραφίας... Γιατί όχι; Άλλωστε και οι νότες είναι μόλις δώδεκα...

Μέσα στον εγκέφαλό μας πώς καταγράφεται η εικόνα με βασικά ή συμπληρωματικά χρώματα; Μέγα ερώτημα...

Μια γύφτισσα μέρα, απομεσήμερο, παίρνοντας τους δρόμους μαζί με μένα,

και κουβαλώντας την προέκταση του αμφιβληστροειδούς μου, κάτι σύνεργα διαβόλου, βρέθηκα σε κάποια παλιά καρνάγια κάπου στο Πέραμα. Οι σκουριές δεμένες στα ντοκ με κάτι ξεφτισμένους κάβους δέχονταν την παρέμβαση της φύσης αγόγγυστα.

Τόνοι από σίδερα σημείωναν ότι επρόκειτο για παλιά καράβια που αργοσάπιζαν δεχόμενα τη μεταλλαγή της ύλης που τα συνέθετε. Μήπως η ιστορία γράφεται στα παλιοσίδερα; Καθώς περπατούσα στην προκουμιά, μέσα σε μια μικρή νερομάζωξη, αντανάκλαση ένα σαπιοκάραβο. Αντανάκλαση ή αντικατοπτρισμός; Σήκωσα τη φωτογραφική μηχανή και φωτογράφισα αυτή τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, στο συγκεκριμένο σημείο. Πώς μπορεί να χωρέσει ένα ολόκληρο καράβι μέσα σε μια μικρή λακούβα με νερό... Ψευδαίσθηση; Ίσως όμως και πραγματικότητα. Σουρεαλισμός ίσως ... *ΤΡΙΤΗ παραδοξολογία* θα έλεγα.

Καθώς νύχτωνε σιγά σιγά βρήκα έναν παρακμιακό καφενέ και ήπια τσίπουρο σε βρόμικα ποτήρια. Οι σκέψεις μου τελείως αδέσποτες, όπως οι σκύλοι στους δρόμους ... Η μικρή ιστορία μιας φωτογραφίας. Κάπως έτσι γεννήθηκε η «Α-κινψί-α»...

Μερικά χρόνια αργότερα, προσπαθώντας να ανακαλύψω το χώρο όπου στε-

γάζονται τα όνειρα, πάλευα μανιωδώς με το φως και με τα χρώματα, προσπαθώντας να καταφέρω μια άλλου είδους καταγραφή της κίνησης του ανθρώπινου σώματος, μια άλλου είδους καταγραφή της διάχυσης του φωτός. Μουσική και χορός λοιπόν, στην αρμονία της κίνησης, σε μια προσπάθεια καταγραφής και ανάλυσης κάποιου πράγματος πέραν αυτού που αντιλαμβάνονται τα μάτια. Όχι μετείκασμα, αλλά ανάλυση της κίνησης μέσα σε μια στιγμιαία φωτογραφία. Εντός αυτής της διαδικασίας υπάρχει η ιστορία της φωτογραφίας της βιολονίστριας. Κάπως έτσι γεννήθηκε το «Εν κινήσει»...

Ακίνησια λοιπόν ή κίνηση; Εν κινήσει τα πάντα, θα πρόσθετα, τόσο που μόνο μία στιγμιαία φωτογραφία θα μπορούσε να καταγράψει κάτι τέτοιο, μέσα στην αιώνια ακίνησία της. Και πρόσεξε τώρα καλά κι ετούτο: Και ο κινηματογράφος ακίνητες εικόνες είναι... Όλοι θα έχουμε πιάσει στο χέρι μας ένα κομμάτι φιλμ· είδαμε καμιά κίνηση να συντελείται; Και έρχεται ο καλός θεός της τέχνης και αντιλαμβάνεται ότι το μάτι έχει ένα προτέρημα ή ένα σφάλμα να κρατά για ένα όγδοο του δευτερολέπτου στη «μνήμη» του την τελευταία εικόνα που έχει αντιληφθεί. Αυτό ακριβώς το απειροελάχιστο του χρόνου όπου κρατιέται η εικόνα στη μνήμη του ματιού δημιουργεί την ψευδαίσθηση της κίνησης. Καθότι έρχεται στη συνέχεια το επόμενο το μεθεπόμενο κ.λπ.

καρέ και δημιουργεί αυτή την εντύπωση. Επί το επιστημονικότερον; *Μετείκασμα...* Παράδοξο και τούτο;

Παραδοξολογίες, σφάλματα, αντεστραμμένα είδωλα, αρνητική καταγραφή, μαύρο-άσπρο... Μήπως το αντεστραμμένο είδωλο ήρθε η ώρα να το αναποδογυρίσουμε ή τουλάχιστον να μην το βλέπουμε αντεστραμμένο; Και πώς να ξεφύγουμε από όλα αυτά;

Τι είναι εικονική πραγματικότητα; Τι εξαρτημένα και τι μη εξαρτημένα αντανακλαστικά; Ας ανατρέξουμε λίγο στις θεωρίες του σπουδαίου φυσιοδίφη και ψυχαναλυτή Παβλόφ.

Αν, όπως λένε, μια εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις, αντιλαμβάνεται κανείς ότι στην εξελικτική διαδικασία που λέγεται σκέψη κυρίαρχος είναι ο λόγος και η σημειολογία του, οπότε εικόνες, λέξεις, σκέψεις το ένα και το αυτό τώρα πια. Ο ίδιος δρόμος της αναζήτησης της αρμονίας των μορίων του κρυστάλλου. Αν κάποιος δει κρύσταλλο μέσα στο μικροσκόπιο, θα καταλάβει τι θα πει αρμονία...

Αναρωτιέμαι: Μήπως η συνεύρεση τέχνης και επιστήμης φέρει μερικά *αρμονικά* αποτελέσματα;

Πορεύομαι όπως με προτάζει η φύση μου και θα αφήνομαι να με παρσούρουν, όπως ο άνεμος, όπως ο έρωτας, τα μη εξαρτημένα μου αντανακλαστικά, σε μια προσπάθεια αντάμωσης με κάτι το ωραίων...

Τι είναι μνήμη και τι φωτογραφική μνήμη; Τι είναι φωτογραφία; Καταγγελία απλή; Καταγραφή μιας είδησης; Απεικόνιση μιας στιγμής που θέλουμε να την κρατήσουμε για πάντα; Ή μήπως κάτι πολύ περισσότερο;

Μια πληροφορία ερεθίζοντας τον αισθητήρα μάτι, μέσω των νευρώνων-καλωδίων, έρχεται και φωλιάζει εντός του παρασυμπαθητικού συστήματος.

Είναι όλα αυτά και άλλα πολλά και προπάντων είναι μνήμη επακριβώς αποτυπωμένη στο χαρτί ή στην οθόνη του υπολογιστή και στο ασυνείδητο απ' όπου πηγάζουν τα όνειρα. Το θέμα είναι από το ασυνείδητο να μεταφερόμαστε όλο και περισσότερο στο συνειδητό. Το ίδιο

ακριβώς ισχύει και για τον λόγο, καθότι από το *εν αρχή ην ο λόγος* μεταφορόμαστε στο ότι *υπάρχει λόγος*, που έρχεται διαλεκτικά να αναταράξει σκέψεις ιδέες, συναισθήματα. Η σημειολογία των λέξεων, των προτάσεων των κειμένων έλαβε μια συνειδητή πορεία πια. Από τις άναρθρες κραυγές διερευνούμε φιλοσοφικά, διαλεκτικά τον σύμπαντα χώρο. Αυτός είναι και ο λόγος ύπαρξης της τέχνης γενικά, το ασυνειδητο να το κάνει συνειδητό, το αφηρημένο μορφοποιημένο, το αίσθημα να γίνει συναίσθημα έως ότου επέλθει η πραγματική απελευθέρωση της ανθρωπίνης ύπαρξης. Και εδώ ακριβώς η φωτογραφία παίζει τον βασικό της ρόλο μια και μπορεί να καταγράφει επακριβώς το κορμί της «Σοφίας». Πατί τη «Σοφία» την ανακαλύψαμε γυμνή ή φτιασιδωμένη για να μας περιπλανεί, να μας παραπλανεί και να μας αποπλανεί μέσα στην απελευθέρωση.

Ίσως αυτός να είναι και ο λόγος που όλο και περισσότερες μορφές τέχνης υπεισέρχονται η μία εντός της άλλης. Ο καλλιτέχνης ανανεώνει τα εκφραστικά του μέσα και χρησιμοποιεί τις άλλες τέχνες για να ολοκληρωθεί σε βάθος. Ο άνθρωπος φτάνει στην κορύφωση της τέχνης, που είναι ο κινηματογράφος. Ο κινηματογράφος ψεύτης, ο κινηματογράφος ονειροπόλος, ποιητής, αποπλανητής και ανατροπέας... Με βασικό συστατικό του, φυσικά, τη φωτογραφία.

«Για μας ηθικό είναι ό,τι είναι επαναστατικό. Άρα ο κινηματογράφος, αληθινή μήτρα εξέγερσης, δεν γίνεται δεκτός ηθικά, παρά μονάχα όταν πασχίζει να καταστρέψει κάθε τι το “παραδοσιακά ηθικό”, το αντεπαναστατικό, το αντικοινωνικό, το αντιερωτικό, το βίαια αντιδραστικό» (Αδωνις Κύρου).

Μια παρόμοια σχέση, που η διαλεκτική, μέγιστο φιλοσοφικό εργαλείο, γίνεται η κορωνίδα όλων των επιστημών.

«Όταν μιλώ για σουρεαλισμό, εννοώ: την απελευθέρωση του ανθρώπου από το ψάξιμο και την αποκάλυψη της πραγματικής λειτουργίας της σκέψης, την ολοκληρωτική καταστροφή των γερασμένων καρτεσιανών ιδεών που φύτεψαν

αεπέραστα ορόσημα σε ολόκληρη την πορεία της ζωής του ανθρώπου, έτσι που να μπορεί να περηφανεύεται για τη “σύνησή του” και ν’ αρνιέται κάθε σωτήρια ανάμειξη, πέρα από την καθημερινή σιγουριά. Ο σουρεαλισμός βασίζεται στην πίστη σε μια ανώτερη πραγματικότητα ορισμένων συνειρμικών μορφών, παραμυθημένων μέχρι την εμφάνισή του στην

παντοδυναμία του ονείρου, στο ανέμελο παιχνίδι της σκέψης. Τείνει να καταστρέψει οριστικά όλους τους άλλους ψυχικούς μηχανισμούς και να τους υποκαταστήσει στη λύση των βασικών προβλημάτων της ζωής».

Αντρέ Μπρετόν,
Πρώτο μανιφέστο του σουρεαλισμού

ΤΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

Με μια βάρκα πλανοδίου και με ρότα εκτός σχεδίου αρμενίζω εις τα πελάγη όπου ο καιρός με υπάγει

Στον καιρό των μνημονίων και με έλλειψη ωνίων εντός μαύρης βιοπάλης η γραφίς μου υπό μάλης.

Κομμουνίζων εν τω βίω τρικυμία εν κρανίω σου 'χω εγώ ένα μανιφέστο να σ' αφήνει πάντα ρέστο.

Θα φανεί όμως μια μέρα Revolution στον αέρα μανιφέστο ευαγγελίζον ούτως εστί ο κόσμος μείζων.

Πολλά μονοπάτια ακόμη θα περπατηθούν, πολλές υπόγειες διαδρομές, μέχρι να ανακαλυφθεί αυτός ο τελεολογικός λόγος της ύπαρξης. Και μέχρι τότε θα ανακαλυφθούν πολλές μορφές ακόμη ενέργειας, πολλές διαστάσεις, σκέψεις, μέχρι να φτάσουμε στο σημείο να αγκαλιάσουμε την ουτοπία. Αλλά μέχρι τότε ας ονειρευόμαστε; Ή η φωτογραφία ας γίνει ένα εργαλείο να μας γεννά όνειρα και επιφάντες, τη φρίκη, τη ρήξη με τα κατεστημένα κάθε είδους... Ας μείνουμε λοιπόν στην προσπάθεια ανακάλυψης της τετάρτης διάστασης της φωτογραφίας ή ας ρίχνουμε τη δική μας ερωτική ματιά στα τοπία, στα σώματα, στ' αστέρια... Γιατί μόνο η φωτογραφία, επειδή ακριβώς σημαίνει φωτός καταγραφή, μπορεί να καταγράψει και το φως στο βάθος του τούνελ, που αλλέως πως; Λέγεται: επανάσταση, επαναστατικές διεργασίες, επαναστατική πορεία.

**Έστι ουν σουρεαλισμός
όνειρον, πράξις ανδρείας
αβαντζάρει κι ο καιρός
στα εντός κι εκτός πορείας...
Χωρίς ειρμό
μες στο συρμό**